

Олег Рафальський, Ігор Цепенда

НАУКОВА КООПЕРАЦІЯ У ВИРІШЕННІ СУЧАСНИХ ЗАВДАНЬ ЕТНОПОЛІТОЛОГІЇ

У статті відзначено роль наукової кооперації для розвитку політичної науки, наголошено на зв'язку фундаментальної науки, освіти та етнополітичної практики. Розкривається сучасний стан етнополітичного знання, виокремлюється складова регіональних досліджень – етнополітичний вимір Галичини.

Ключові слова: *етнополітика, етнополітологія, Галичина, наукова кооперація, етнополітичні процеси.*

Oleg Rafalsky, Igor Tsependa. Academic cooperation for solving contemporary tasks of ethnopolitology. *In the article was defined the science cooperation role for the politics science development, the fundamental science connection, education and ethnic and political practice was described. The modern ethnic and political situation, the part of regional researches is singled out – Galychyna ethnic and political dimension.*

Key words: *ethnic and political, ethnic policy, Galychyna, science cooperation, ethnic and political process.*

Ознакою сучасного розвитку соціогуманітарних наук в Україні стала їхня міждисциплінарність, використання новітніх наукових методів досліджень, формування спільного понятійного апарату, пошук нового предметно-об'єктного поля. Становлення незалежності України як держави невідривне від розвитку якісно нової незаангажованої системи наукових знань щодо закономірностей суспільно-політичних трансформацій. Прогноз державотворчих процесів, що будуть відбуватися у нашій державі, неможливий без глибокого аналізу міжнародного та власного українського історико-політичного досвіду. На перший план наукового розвитку вийшло питання наукової кооперації, плідної, тривалої співпраці між представниками різних наук, науки та освіти.

Така багаторічна співпраця як у науково-дослідницькій діяльності, так і освітньо-педагогічній повсякденній роботі склалася між Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Ку-

раса НАН України (до 1997 р. – Інститут національних відносин і політології) та Прикарпатським національним університетом ім. В. Стефаніка. З 1993 р. у Львівському національному університеті ім. І. Франка, Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаніка та Ужгородському національному університеті розпочали свою роботу і діяли до утворення в них кафедр політології регіональні відділи Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Їх працівники поряд із науковцями Інституту та викладачами інших вузів України брали участь у підготовці колективних праць, зокрема таких, як «Національні відносини в Україні у ХХ ст.», «Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект» та ін.

В Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України за роки незалежності навчалися в аспірантурі, докторантурі, захистили кандидатські та докторські дисертації близько 20 викладачів Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка. Можна сказати про науковий вишкіл, планову підготовку кадрів для вишів зусиллями академічної науки. Крім того, Державні екзаменаційні комісії в університеті у різні роки очолювали працівники Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, зокрема доктор політичних наук В. Войналович, доктор політичних наук В. Котигоренко, доктор історичних наук М. Панчук. М. Панчук обраний почесним доктором Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка.

Поглибленню наукової кооперації між Інститутами НАН та вишами України, зокрема, в галузі фундаментальних та прикладних політичних досліджень, розширенню наукової діяльності та обміну досвідом для підвищення якості підготовки фахівців сприяло підписання Угоди про співпрацю між Прикарпатським національним університетом ім. В. Стефаніка та Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Нашими завданнями є спільні наукові проекти, програми, їхня реалізація, обмін науковими та науково-педагогічними працівниками.

Новою сторінкою спільних наукових заходів став круглий стіл, який відбувся 27 жовтня 2016 року на базі Прикарпатського університету ім. В. Стефаніка. В центрі обговорення науковців

були вузлові проблеми суспільно-політичного розвитку повоєнної Галичини: питання політичних умов та чинників формування специфіки етнічної, етносоціальної і поселенської структури населення та культурного простору краю; ролі полікультурного населення краю в процесах суверенізації Української РСР; складових та тенденцій змін в етнодемографічній, етносоціальній структурі населення Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей України в пострадянський період; етнополітичні аспекти сучасного стану та перспектив розвитку культури, освіти, мовної і релігійної сфер; зв'язок етнічного і політичного в суспільній поведінці та особливостях регіональної самоідентифікації населення в процесі становлення сучасної української держави; вірогідності та підстав «галицького автономізму»; становища тимчасово переміщених осіб (біженців); аналіз центр-периферійних та міжрегіональних відносин; пропозиції, актуальні для етнополітичної науки, оптимізації освітнього процесу та діяльності центральних і регіональних властей, а також органів місцевого самоврядування в сфері етнонаціональних відносин.

Сучасному етапу етнополітологічних досліджень в Україні властива реалізація складних завдань розуміння самоцінності усіх етнонаціональних спільнот, їхнього зв'язку із політичними процесами, національними інтересами, виокремлення взаємозалежності особистісних, етнічних, соціальних, державних і цивілізаційних інтересів та цінностей, що є новаторським внеском до загального суспільствознавства. Така актуалізація етнополітичної компоненти суспільних відносин великою мірою зумовлена відмінностями в історичному минулому, етнічній структурі регіональних спільнот України та різноспрямованістю пов'язаних із феноменом етнічності особистісних і групових інтересів та переваг людей. Найбільш затребуваною складовою етнополітології стало з'ясування причин загострення і пошук шляхів врегулювання етнополітичних конфліктів.

Визначальним для учасників Круглого столу залишається переконання, що попри геополітичні трансформації та регіональні виклики лише орієнтація українського політикуму на реалізацію національних інтересів України сприятиме загальнонаціональній консолідації.

В умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій в Україні важливого значення набув дискурс щодо врахування історичних, соціально-економічних, культурно-духовних особливостей її регіонів у подальшому розвитку держави. Україна належить до типу переважно моноетнічних держав. Близько 80% її території – це ареал розселення одного етносу за наявності порівняно невеликих ареалів компактного розселення етнічних меншин та невеликих корінних народів. Вивчення етнополітичних процесів засвідчує, що серед сукупності чинників життєдіяльності та політичної активності етнонаціональних спільнот і груп визначальне значення у етнополітичних процесах має насамперед територіальна організація етнонаціональної сфери.

Регіоналізм є наслідком нерівномірності політичного, економічного, культурного розвитку окремих територій. Поряд із етнічною мозаїчністю окремих областей необхідно враховувати й ті етнонаціональні особливості, які є відображенням політико-регіональних процесів і мають геополітичне значення. Це насамперед мовна структура населення, ступінь асиміляції етнонаціональних груп, особливості їхньої політичної активності, ступінь інтегрованості в українське культурно-політичне середовище, різнобічність орієнтирних настроїв. Етнополітичному регіоналізму в Україні все ще сприяють певні стереотипи: відмінності сприйняття історичного минулого, усталених правил поведінки, зовнішньополітичних орієнтацій жителями різних регіонів держави.

Доводиться констатувати, що такі важливі для розвитку держави питання, як територіальний устрій, територіальне районування, віднесення населених пунктів до певних категорій і підлеглих тривалий час вирішувалися в Україні під впливом політичних та ідеологічних чинників, виключався плюралізм думок, ігнорувалися рекомендації науковців. Ігнорування центральною владою потреб та проблем регіонів часто призводило до звинувачень у небажанні владних структур вирішувати проблемні ситуації у регіонах. У той же час, занадто велика поступливість перед регіональними вимогами тягнула за собою їх поступове нераціональне збільшення. Обидві крайності сприяли загостренню конфліктної ситуації у відносинах між центром та регіонами. Рівень такого конфлікту виявився мірилом у визначенні

меж задоволення центром потреб регіонів та вимог центральних органів влади та управління до регіональних еліт. Поступово набули поширення спроби використання регіональних етнопсихологічних та етнокультурних відмінностей населення українських регіонів для реалізації певних політичних завдань. Провокації щодо дезінтеграції українського суспільства супроводжувалися численними спекуляціями з історичною пам'яттю, заснованими на штучному протиставленні уявлень та оцінок мешканців однієї території думкам і судженням мешканців іншого регіону.

Тому дослідження феномену українського регіоналізму стало у ряд найважливіших завдань наукової спільноти України. Незаангажовані наукові пошуки у цій царині виявилися надзвичайно важливими для гарантування національної безпеки держави. Без урахування регіоналізму, як чинника, який багато в чому визначає рівень стабільності й цивілізованості, виявилось неможливо повноцінно вирішувати питання міжрегіональної консолідації, міжнаціональних відносин, гуманітарного розвитку, економічних перетворень, створення ефективної системи державного управління і самоврядування, протидії деструктивним зовнішнім впливам. Вивчення специфіки етносоціального та етнокультурного розвитку окремих регіонів України стало одним із засобів пошуків шляхів раціоналізації процесу інтеграції українського суспільства на основі спільних для всіх громадян інтересів.

Україна як самостійна незалежна держава у її сучасному географічному вимірі охоплює різноманітні історико-етнографічні території буття українського етносу: Подніпров'я, Поділля, Полісся, Прикарпаття, Закарпаття, Південь, Волинь, Слобожанщину, Крим тощо. Кожен історико-етнографічний район України має особливості історичного та соціокультурного розвитку, економічної специфіки, етнічного складу населення, ментальності та самоідентифікації. Вивчення етнополітичного розвитку України, у тому числі в регіональному розрізі, в умовах відновлення української державності стало одним із актуальних напрямів міждисциплінарного наукового пошуку. З'ясовуючи специфіку українського етнічного масиву, вчені-етнологи звертають увагу на його сконцентрованість у центральній Україні та деяке розмиття у прикордонних землях, де століттями відбувалася міжетнічна комунікація із сусідами.

З відновленням державної незалежності України активізувався процес усвідомлення української етнонаціональної ідентичності. Її соціополітичні та регіональні виміри з'ясовані в працях М. Вівчарика, І. Зварича, В. Кулика, О. Майбороди, Л. Нагорної, М. Панчука, М. Рябчука та ін. В Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України вже реалізовано комплексні дослідження етнополітичних процесів на Закарпатті, в Криму та Донбасі. Вони засвідчили, що подальший розвиток України неможливий без збереження міжрегіонального порозуміння та єдності громадян як ресурсу державотворення, джерела толерантності та суспільної злагоди.

Одним з унікальних прикордонних регіонів України є Східна Галичина. Східна Галичина як історико-політичний та соціокультурний регіон України, яку вважають українським П'ємонтом, століттями, поряд зі збереженням власної українськості, демонструвала толерантне ставлення до представників інших народів, до держав, до складу яких вона входила.

У сучасних політичних реаліях гібридної війни Росії проти України Галичина стала одним із регіонів України, історія та теперішній стан розвитку якого часто були об'єктом інформаційних атак. Причиною цього стало те, що Галичина протягом ХХ століття була оберігачем української національної ідеї. І саме на території регіону українське населення виступило за єдність українців у справі відновлення та розбудови Української держави.

В історико-політологічній науці сучасна Галичина розуміється як осередок право-центристської ідеології, державницьких та патріотичних настроїв. Об'єднання українських земель, досягнення Україною цілісності за підсумками Другої світової війни сьогодні видається чи не єдиним досягненням радянського політичного режиму. Інтеграція в єдине ціле регіонів, що мали різний досвід функціонування владно-політичних організацій, відмінні конфесійно-духовні орієнтації кардинально не змінили, але все ж дещо призупинили асиміляційні процеси русифікації в УРСР. Галичина стала важливим осередком збереження етнокультурної самобутності українців та представників інших етнічних груп, прихованої та активної опозиції компартійній владі. Після «обміну» населенням між УРСР і ПНР, примусового

виселення з України 790 тисяч колишніх польських громадян, у тому числі 746 993 етнічних поляків, Галичина втратила свій поліетнічний характер. Навпаки, радянська влада започаткувала процеси прискореної радянзації та русифікації краю.

Галичина в адміністративно-територіальному розумінні охоплює Львівську, Івано-Франківську та Тернопільську області, для яких властиві певні спільні тенденції історичного розвитку, формування господарського комплексу, деякі подібні особливості самоусвідомлення населення. З'ясування особливостей політичного контексту етнічної історії Галичини відбувається на часовому відрізку відносно стабільної етносоціальної структури населення регіону – від завершення Другої світової війни до відновлення незалежності України, побудови нового етнополітичного та етнокультурного простору на засадах демократичного розвитку країни.

Дослідження етнополітичного простору сучасної Галичини має актуальне значення в контексті досліджень з історичної та політичної регіоналістики. Етнічні, етноконфесійні аспекти політичних процесів у Галичині, розвитку місцевого самоврядування, промисловості та підприємництва, транспорту та зв'язку, сільського господарства, освіти, медицини, культури становлять інтерес із огляду на формування локальної політичної специфіки краю, її економіко-географічних, соціокультурних, ментальних проявів.

Ще одним аспектом вивчення сучасної Галичини є її геостратегічний вимір як регіону, що об'єднує Україну з родиною європейських демократичних країн. Транскордонність та транскультурність Галичини забезпечує можливість поглиблення співпраці з батьківщинами етнічних меншин у науково-освітній галузі, ЗМІ, збереженні культурної спадщини, реставрації місць національної пам'яті, підтримці музейної справи, масових культурних заходів (фестивалів, конкурсів, окремих колективів).

Транскордонна гуманітарна співпраця Галичини з регіонами сусідніх держав охоплює питання спільної культурної спадщини як одного із дієвих чинників збереження історичної пам'яті і подолання негативних стереотипів, проведення культурних заходів, наукових конференцій, впровадження молодіжних проєктів, екуменічних молитов і панахид, вшановування місць пам'яті, а також подолання психологічних бар'єрів, успадкованих від мину-

лого. Як засвідчує практика, стереотипи, пов'язані з історичним минулим територій порубіжжя, відсутність психологічної готовності частини жителів до співробітництва, ментальні відмінності тощо негативно впливають на результативність транскордонної співпраці. Значний внесок у розвиток цієї співпраці роблять колективи Львівського національного університету ім. І. Франка, Тернопільського національного економічного університету та Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника.

Наголошуючи на важливості взаємодії політичної науки в Україні, необхідності розширення наукових контактів та обміну інформацією між її представниками, відзначимо інтегруючу роль Української академії політичних наук, яка на поточний момент об'єднує близько 200 відомих вітчизняних дослідників, регулярно проводить Конгреси політологів. Членами Академії є викладачі вузів Прикарпаття, зокрема С. Дерев'янку, В. Климончук, О. Красівський, В. Марчук, М. Нагорняк, С. Сворак, І. Цепенда.

Результатом спільної праці українських політологів став двотомник «Політична наука в Україні». В цій праці, над реалізацією котрої працювали десятки представників різних наукових та науково-освітніх установ, розкрито тематичну спрямованість політологічних досліджень, проведених суспільствознавцями України протягом 1991–2016 рр., розвиток теоретико-методологічних засад вітчизняної політичної науки, її концептуальні здобутки, її внесок у розв'язання суспільно-політичних проблем, які поставали в процесі розбудови незалежної Української держави. Висвітлено результати вивчення українськими науковцями найбільш значимих об'єктних сфер політичної науки – спрямованості суспільно-політичної трансформації нашої країни, інституціоналізації її політичного простору, залученості до нього суспільства на рівні його активності, у т. ч. у форматі громадських організацій, досягнення консенсусної етнополітичної моделі, пошуку Україною своєї ніші у глобалізованому світі та інших аспектів національного політичного буття.

Додатково актуалізують політико-регіональні дослідження процеси децентралізації – передачі повноважень та бюджетних надходжень від державних органів до органів місцевого самоврядування. Децентралізація надає нові імпульси розвитку політичних

відносин, сприяє мобілізації внутрішніх резервів політикуму та його консолідації. Результати політико-регіональних досліджень, у тому числі й такої складової українства, як Галичина, повинні не лише сприяти у осягненні наявного, здобутті нового та формуванні системного наукового знання про історію, сучасний стан етнополітичного комплексу, особливості регіональної ідентичності і суспільної поведінки його населення, а стати в пригоді для впровадження консенсусної етнополітичної моделі розвитку України.

На часі розроблення й реалізація всеукраїнських, регіональних і місцевих програм розвитку міжкультурного діалогу і просвітництва, поширення через систему освіти, засобами масової інформації, а також іншими комунікативними ресурсами знань про історію, культуру, релігію і традиції всіх національно самобутніх груп населення України для їх взаємопізнання і порозуміння, а також формування в суспільстві атмосфери терпимості, поваги до цінностей, толерантності й співпраці осіб та груп, що відрізняються етнічною, культурною, мовною та релігійною своєрідністю, ціннісними орієнтаціями. Державна етнонаціональна політика потребує збільшення ресурсних можливостей і коригування в напрямі культивування загальнонаціональної історичної пам'яті та громадянського самоусвідомлення людей.